

Kasvatus

Pääkirjoitus

Arto Jauhiainen – Juhani Tähtinen 223 Kysymyksiä rahasta ja kasvatuksesta

Artikkeleita

- Piia Seppänen – Risto Rinne 226 Oppilaiden yläkouluvalinnat, koulujen
– Pauliina Riipinen suosio ja perheiden sosiaalinen asema.
Lohkoutuuko suomalainen perusopetus
kaupungeissa?
- Pirjo Jukarainen – Eija Syrjäläinen 244 Kohti turvallista ja hyvinvoivaa koulua
– Veli-Matti Väri – Valvontaa, vastuuta ja elämää
erilaisuuden kanssa
- Kirsti Lauritsalo – Arja Sääkslahti 255 Internetin keskustelupalstalla kirjoitetaan
– Helena Rasku-Puttonen koululiikunnasta: ”Ja kaikki näkee,
kun sä yrität”
- Anne Virtanen – Johanna Penttilä 268 Harjoittelut kasvualustoina yliopisto-
opiskelijoiden osaamisen
konkretisoitumiselle ja uusien taitojen
oppimiselle
- Ville Pietiläinen – Esko Korkeakoski 279 Arvovalintojen oikeutus ja läpinäkyvyys
kansallisessa koulutuksen arvioinnissa

Lyhyempiä kirjoituksia

- Markku Vanttaja 291 Opiskelijoiden työssäkäynti ja opintojen
pitkittymisen ongelma
- Maarit Jaakkola 298 Opettajan sosiaalisen median
opetuskäytön osaaminen

Kolumni

- Sirkka Ahonen 306 Neulankärkitutkimuksesta makro-
näkökulmaan

Kirja-arviointeja

- Marja-Leena Koppinen 308 Kasvatuksen ja yhteiskunnan jatkuva
– Pentti Nikkanen dialogi
- Arto K. Ahonen 311 Suomalainen koulu risteyksessä
- Risto Ikonen 315 Yhteiskunnallinen näkökulma
aikuiskasvatukseen
- Hanna Laalo 318 Puheenvuoroja yhteisen yliopiston
puolesta
- Marleena Stolp 322 Ei-perinteinen menetelmäopas

English Summaries

325

Kirjoittajat

328

Kysymyksiä rahasta ja kasvatuksesta

Poliittista ja muuta julkista keskustelua tuntuvat hallitsevan yhä enemmän talous- eli rahakysymykset. EU ja koko maailma tuntuu olevan finanssikriisissä. Länsimaisen sivistyksen ja demokratian kehto, Kreikka, on nyt tiukassa talousvartioidinnissa. Suomen talousikoni Nokia natisee liitoksissaan, kun sen kilpailijat ovat osoittautuneet etevämmiksi älypuhelinbisneksessä. "Vähä-älyisillä" peruspuhelimilla ei enää tehdä riittävästi voittoa maailman mobiilimarkkinoilla. Ja mistäpä muusta kuin rahasta (ja moraalista) on ollut kyse runsaasti palsta- ja bittitilaa nielleessä vaalirahoitusjupakassa. Meneillään olevassa vaikeassa kuntauudistuksessakin on viime kädessä kyse rahasta; kustannustehokkuutta haetaan keskittämisen ja suuruuden ekonomialla. Tämä trendihän on hyvin tuttua myös kasvatus- ja koulusektorilla.

Tiedotusvälineet, markkinat ja myös monet poliitikot Suomessa ja muualla antavat meidän ymmärtää, ettei maailmassa enää muuta olekaan kuin talous ja siihen perustuvat kriteerit ja päämäärät. Tätä mielikuvaa – todellista tai epätodellista – vahvistavat eri mediat uutisoimalla esimerkiksi pikkutarkasti pörssikurssien, korkojen, kasvuennusteiden, tulosvaroitusten, osavuosituottojen, kuluttajabarometrien ja luottoluokitusten heilahdukset sekä pitämällä kehysriiheet, sopeuttamispäätökset ja erilaiset vakaussopimukset ja tuottavuusohjelmat meidän kaikkien miellesä. Nykyisessä maailmassa tavallisen ihmisen on hyvin vaikea hahmottaa yhä monimutkaisemmiksi ja abstraktimmiksi käyviä rahan liikkeitä globaaleilla markkinoilla. Edes taloustieteilijät eivät tunnu tähän kykenevän. Numeroilla, tilastoilla ja indikaattoreilla operoiva talousdiskurssi kuitenkin lyö tulkintoihin vahvan objektiivisuuden leiman.

Tämän hetken politiikan talouspuhe on luonteeltaan paljolti kriisipuhetta. Jatkuva kasvu, menokuri, valtionvelan alentaminen, tehokkuus ja tuottavuus ovat ainoat vaihtoehdot, jotta viedenpaisumukselta säästyttäisiin. Erilaiset kustannussäästöt, toiminnan tehostamispyrkimykset ja uudelleenorganisoinnit ovat varmasti monissa tapauksissa tarkoituksenmukaista politiikkaa. Paradoksaalista kuitenkin on, että nyt kun Suomi on rikkaampi kuin koskaan, oikeastaan mihinkään ei tunnu olevan varaa – ei ainakaan julkisella sektorilla. Vallalla oleva talousdiskurssi osoittaa meille vain yhden, "oikean" suunnan, jatkuvan kasvun, kilpailukyvyyn ja menoleikkausten valtatie. Kansainvälisestä kilpailukyvyystä, kuten politiikan kieltä tutkinut Anu Kantola on esittänyt, on tullut metaforinen kattokäsité, jolle muiden politiikan osa-alueiden, myös koulutuspolitiikan, on pitänyt alistua ilman vastaväitteitä.

Oppikirjamääritelmän mukaan raha on väline. Sen tehtävänä on toimia vaihdon välineenä ja arvon mittana. Näyttää kuitenkin siltä, että taloudesta ja markkinoista, joiden pitäisi olla välineitä hyvään, kukoistavaan ja turvattuun elämään, onkin muodostumassa itseisarvo ja päämäärä sinänsä. Tietenkin raha ja talous ovat välttämättömiä. Nykyisen globaalikapitalismin ai-

kana pääomat ja markkinavoimat ovat kuitenkin ulottaneet lonkeronsa lähes kaikille inhimillisen elämän alueille. Talous ja tavaramuotoisuus ovat tavallaan kaikkialla. Vanha sananlasku, "rahalla saa ja hevosella pääsee", on tänään paljon enemmän totta kuin joskus silloin, kun se sepitettiin. Hevonen vain on vaihtunut autoon ja halpalentoyhtiöihin. Tänään, kuten ilmeisesti aiemminkaan, ei ole helppo pitää mielessä tämän orientaation rankkaa kääntöpuolta – josta vanha kansakin tiesi kanssaeläjiään varoittaa – eli sitä, että "raha on kaiken pahan alku ja juuri" tai että "ahneella on paskainen loppu".

Rahan riemumarssi ei tarkoita vain sitä, että kaikki saatettaisiin vapaille markkinoille. Koulutuksessa ei toimintoja ole yksityistetty lainkaan samassa mitassa kuin muilla hyvinvointisektoreilla. Kyse onkin markkina-ajattelun ja -logiikkojen vaihtelevasta soveltamisesta koulutuksen maailmaan. Kun koulutukseen tai muille julkisen hyvinvointisektorin alueille tuodaan markkina-ideologiaa ja -käytäntöjä kyse ei ole vain viattomasta toimintojen tehostamisesta tai laadun kohottamisesta. Kyse on kokonaisesta kulttuurin muutoksesta, johon yksilöt sosiaalisuvat ja johon heitä sosiaalistetaan. Markkinat ovat myös mielentiloja, siinä missä esimerkiksi byrokrania. Tällöin ei ole niinkään olennaista, ovatko oppilaitokset julkisen vallan omistuksessa, vaan merkityksellistä on yleinen eetos eli se, kuinka niitä johdetaan, minkälaisia tavoitteita niille asetetaan, mistä niitä ja yksittäisiä toimijoita palkitaan. Koulun valinnan mahdollisuus jo ensimmäisestä luokasta lähtien asettaa perheet markkinoille kalkyloimaan jälkeläisilleen edullisimman yksilöllisen vaihtoehdon. Aiheesta kirjoittavat Piia Seppänen, Risto Rinne ja Pauliina Riipinen tämän lehden artikkelissaan. Myös Jukarisen, Syrjäläisen ja Värriin sekä Markku Vanttan kirjoitukset sekä Sirkka Ahosen kolumni käsittelevät omista näkökulmistaan nykyisen koulutuspolitiikan linjauksien seurauksia ja esiin nostamia haasteita. Markkinaideologia on silloin astunut oppilaitosten ovista sisään, kun oppilaat ja heidän perheensä nähdään yksilöllisten koulutus- ja opetuspalvelujen kuluttajina ja valitsijoina, oppisisällöt tuotteina, oppiminen mitattavina ja vertailtavina suoritusasteina, arviointi asiakastytyväisyyskyselyinä, opettajat palvelujen tuottajina, rehtorit toimitusjohtajina, oppilaitokset rahoituksesta kilpailevina tulosityksiköinä ja koko koulutus vientituotteena. Koulukasvatus halutaan sitoa yhä kiinteämmin elinkeinoelämän palvelukseen mm. yrittäjyyskasvatuksella, jota niin valtiovalta kuin elinkeinoelämä ovat viime vuosina lanseeranneet päiväkodeista korkeakouluihin.

Uutta koulutuspolitiikkaa tutkinut brittiläinen kasvatussociologi Stephen Ball on tuonut esiin, että talouden ja markkinoiden läpäisevässä suoritekeskeisessä kulttuurissa ihmisten ja organisaatioiden välinen kilpailu luonnollistuu yhteisöllisyyden kustannuksella. Kyse on myös yhdenlaisesta ahneuden kulttuurista ja huippusuorituksia ihannoivasta eetoksesta, jossa riittävän hyvä ei ole tarpeeksi, vaan on aina tavoiteltava mestaruuksia. Tämä on omiaan tuottamaan epävarmuuden ja varuillaan olon kulttuurin, mikä pakottaa ihmiset epäilemään alituisesti omaa riittävyttään ja pohtimaan jatkuvasti sitä, miten heitä kulloinkin arvioidaan. Brittiläisiä opettajia tutkiessaan Ball viittaa arvojen jakomielitautiin, jossa opetustyölle määritellyt ulkoiset tavoitteet asettuvat ristiriitaan opettajien henkilökohtaisten pedagogisten näkemysten ja arvojen kanssa. Toivottavasti suomalaiset opettajat eivät ole tällaisen tulevaisuuden kynnyksellä. Bisneskulttuurissa sankarijohtajan, managerin, tehtävänä on sitouttaa työntekijät yrityksen tavoitteisiin, strategioihin ja visioihin. Kasvattavien instituutioiden tavoitteita ei kuitenkaan ole mielekästä samastaa yritysten tavoitteisiin.

Se, että talouselämän tarpeet ohjailevat kapea-alaisesti koulujen suuntautumista, on maailmanlaajuinen ilmiö. Esimerkiksi Martha C. Nussbaum kantaa tästä huolta teoksessaan *Taloukskasvua tärkeämpää*. Hänen mukaansa eri puolilla maailmaa tehdään nyt kouluihin erittäin puutteellisen valmistelun pohjalta suuria muutoksia, muun muassa hyljeksimällä yleissivistävää ja humanistista oppiainesta. Muutosten seuraukset saattavat hänen mukaansa olla tuhoisat demo-

kratian kannalta. Hänen mukaansa koulutuksen kaventuminen talousmaailman yhdeksi sivupe-säkkeeksi ei tue lasten ja nuorten kasvua itsenäisiksi kansalaisiksi, jotka kykenisivät itsenäiseen ja kriittiseen ajatteluun sekä ottamaan toisia huomioon. Hän, kuten mekin, peräänkuuluttaa tähän liittyvää kansalaiskeskustelua! Muutenkin demokratian ihanteiden vastainen ideologia on nostanut huolestuttavasti päätään monissa Euroopan maissa äärioikeistolaisuuden ja -nationalismin muodossa, karmeimpana ilmentymänään tapaus Breivik. Oikeudenkäynnissä hän nimesi demokratian "enemmistön diktatuuriksi". Samankaltaiseen johtopäätökseen tahollaan on päätenyt rahamies Wahlroos, jolle demokratia näyttäytyy talouskasvua ja hyvinvointia uh-kaavana "enemmistön tyranniana".

Markkina- ja talousvetoisessa poliittisessä kontekstissa on tehty Suomessakin paljolti kou-luja ja korkeakouluja koskevia linjauksia. Erityisen selvästi tämä näkyy korkeakoulupolitiikas-sa ja aikuiskoulutuksessa. Peruskoulutuksemme tasa-arvon vankasta traditiosta koetetaan edel-leen pitää esimerkillisesti kiinni, joskin paineet siitä lipsumiseen kasvavat. Aikamme poliitti-sessä kontekstissa kasvatus ja opetus saatetaan helposti palvelemaan välineellisiä arvoja. Arvot ohjaavat valintoja. On valittava, miten kehitämme varhaiskasvatusta, koululaitosta, yliopistoa ja muitakin kasvatus- ja koulutussektoreitamme. Onko vanha viisaus kouluoppimisesta käänty-mässä muotoon "ei koulua vaan talouselämää varten"? Olemmeko todella punninneet kaikilta mahdollisilta puolilta nykyisen koulutuspolitiikkamme perusteita ja seurauksia? Kykenevätkö koulumme ja muut oppilaitoksemme jatkossakin huolehtimaan kaikista kasvatettavistaan par-haalla mahdollisella tavalla? Ovatko ihmisyiden, sivistyksen ja tasa-arvon puolesta puhuvat argumentit jääneet talous- ja kilpailupuheen varjoon? Näiden kysymysten esiin nostaminen ei tarkoita uudistusten vastustamista sinänsä, mutta kaiken "nieleminen" edistyksen nimissä tus-kin johtaa parhaaseen ja kestävään tulokseen. Meillä kasvatus- ja koulualalla toimivilla luulisi olevan parhaat eväät käydä kriittistä arvokeskustelua näistä asioista. Asiassa on miettimistä myös meille tutkijoille, joudummehan me kilpailemaan tutkimusrahoituksesta akateemisen kapitalis-min markkinoilla yhä ankarammin. Joudumme yhä kipeämmin pohtimaan sitä, mitä kannat-taa tutkia, mistä näkökulmasta ja keiden ehdoilla. Ruokkivan kättä ei tietenkään kannata purra, mutta ehkä hiukan näykkiä kumminkin. Varsinkin silloin, kun tarjolla on vain lämmintä kättä.

Arto Jauhiainen ja Juhani Tähtinen

Jk. Tätä kirjoiteltaessa tuli kevään aikana paljon puhuttaneen Julkaisufoorumin suunnalta erit-täin myönteisiä päätöksiä. Foorumin eri tieteenalojen paneelit ovat nostaneet joidenkin alansa kotimaisten pääjulkaisujen luokitustasoa. Myös Kasvatus on nyt luokiteltu kakkostason julkai-suksi. Päätökset ovat kotimaisen tieteellisen julkaisemisen tason kannalta erittäin merkittäviä. Kyseessä ei tietenkään ole mikään ikuisuuspäätös ja tunnemme tästä suurta vastuuta koko toi-mituksessa. Uskomme ja toivomme, että tämä motivoi kirjoittajiakin entistä innokkaammin osallistumaan talkootyöhön yhä laadukkaamman ja ajankohtaisemman tiedelehden puolesta!